

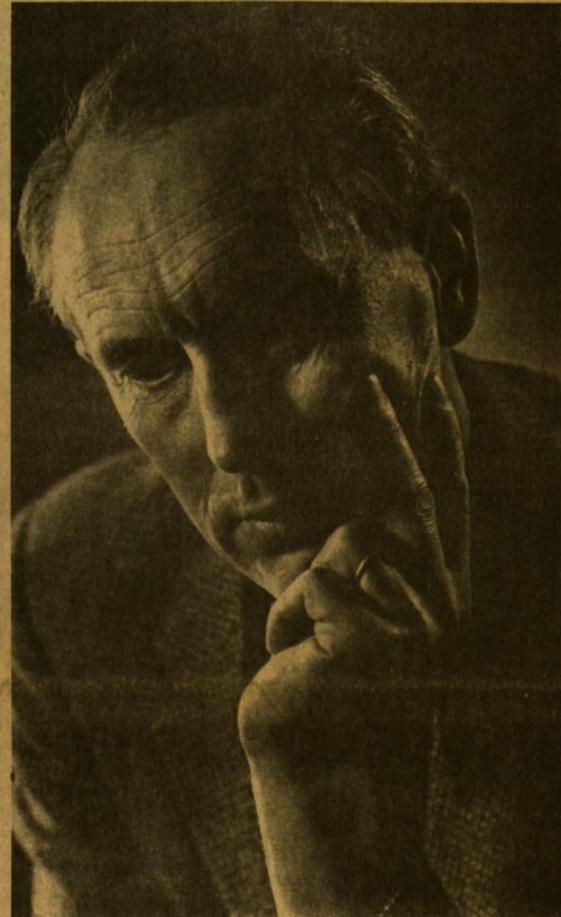

LEIDVOS
NACIONALUS
M. MAZVISO
BIRNIO TEKA

DAIL. TELESFORAS VALIUS IR GENERACIJŲ RYŠIAI

Mirties metinėms praėjus

ALGIRDAS KURAUŠKAS

Dailininkas Telesforas Valius (1914. VII. 10 — 1977. XII.1)

Nuotr. V. Maželis

Šiame numery:

- Truputis dialektinės teologijos.
- Dailininkas Telesforas Valius ir generacijų ryšys.
- Šimto metų gyvenimas: dailininkas Adomas Varnas pasakoja.
- Kukutis tāsosi su pasauliu.
- Marcelijaus Martinaičio eilėraščiai.
- Dailininką Giorgio Chirico atsisveikinus.
- Nauji leidiniai.
- Kultūrinė kronika.

Kertinė Parastė

Truputis dialektinės teologijos

Daug kas šiandien vis pakalba prieš tomistinę teologiją, bet ne daug kas galėtų aptarti, prieš ką jis pasisako ir už ką. Labiausiai man šis skirtumas paaiškėjo, klausiant Chicagos universiteto teologijos profesorius D. Tracy įrekorduotų poros paskaitų apie tomizmo Dievo supratimą ir proceso teologijos Dievo supratimą. (Taip vadinasi dabar JAV viena protestantų teologų kryptis).

Tomistinė teologijai pats būdingiausias dalykas ir pati pagrindinė samprata, ant kurios rymo visa ši galvosena, yra tiesa, kad Dievas ir žmogus yra būtys. Dievas ir žmogus turi tą bendrą vardiklį, kad jie yra. Pats jų buvimas yra kažkas joms bendro. Tai yra panašumo sąvoka, kuri glūdi visos tomistinės galvosenos pagrindu. Tai yra tas garsusis "analogia entis", apie kurį mes daug girdėjome seminarijoje ir kurio reikšmės gerai nesupratome. Tai yra didžioji atrama, ant kurios stovi ne tik Dievo išikūnėjimas, bet ir visa krikščioniškoji galvosena.

Tačiau ši teologija ne visus patenkina. Šiandien yra siūlomas kitas pagrindas mąstymui apie Dievą, būtent, ne tai, kad žmogus yra panašus į Dievą, bet tai, kad žmogus yra kitoks negu Dievas. Dievas yra geras, žmogus ne visada. Dievas egzistuoja iš savęs, žmogus yra sukurtas. Dievas yra visa žinantysis, žmogus, nežinia, kiek jis tiesos pažįsta. Dievas yra visada esantis, žmogus gema ir miršta, ir t. t. Ant šios dialektikos, tai yra polių priešingybės siūloma kurti teologiją. Kartais ji vadinama "dipolarity" teologija.

Ši teologija seka egzistencinę ar fenomenalistinę filosofiją, t. y. tokią galvosena, kuri remiasi dalykų apraškomis, o ne jų išvidine prasme. Šios teologinės krypties pradininku galima laikyti šaunųjį daną Kierkegaardą. Iš katalikų teologų jai atstovauja K. Rahner'is ir B. J. F. Lonergan'as. Jų teologija yra vadinama trans-

centine. Jų supratimu, Dievas nėra taip arti žmogaus, kaip mano tomistai. Dievas yra "anapus" t. y. "transcendens", t. y. peržengiantis mūsų tikrovę. Amerikos protestantų teologų šios krypties mąstysena vadinama proceso teologija, norint šiuo vardu pasakyti, kad ši galvosena yra tik pakelė į Dievo supratimą, t. y. ji yra vyksme arba procese.

Prof. Tracy mano, kad Rahneris, nepaisant savo transcendentistinio ir artimumo proceso teologijai, yra gilumoje būties analogijos arba panašumo teologijos neišsivadėjęs. Čia reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tomistų supratimu Dievo ir žmogaus panašumas jokiū būdu nėra tas pat, kas tapatumas ar lygybė. Būties panašumo sąvoka yra labai paslaptingas dalykas. Ji, pvz., mato kad yra šis tas bendro, tarp rožės ir žemės grumsto. Panašumo terminas sako, kad tarp Dievo ir žmogaus panašumo yra galbūt mažiau, negu tarp rožės žiedo ir grumsto, galbūt jo yra daugiau negu tarp rožės ir grumsto. Tiksliau šio bendro pagrindo aptarti filosofinė kalba neįmanoma. Arba, kai bandoma jį tiksliau aptarti, tie aptarimai labai skiriasi vienas nuo kito. Ant šio būties bendrumo rymo krikščioniška tiesa, kad žmogus yra sukurtas panašus į Dievą; kad pirminis žmogus betarpiškai bendravo su Dievu ir kad Dievo išikūnijimas galėjo įvykti istorijoje.

Proceso teologai šitokiam Dievo ir žmogaus santykių supratimui daro nemažai priekaištų. Vienas iš jų yra tas, kad šitoks Dievo supratimas yra naivus. Jis neatitinka žmonijos patirties, kuri yra tragiška. Ryškus Dievo ir žmogaus tikrovių konfliktas yra Kristaus mirtis ant kryžiaus. Kitas priekaištas yra skirtingo pobūdžio. Jis yra nukreiptas, atrodo, prieš pačios filosofinės galvosenos buvimą teologijoje. Filosofas, mąstydamas apie Dievą, neturi

1947 metų spalio mėn. pradžioje atsidūriau Vokietijos Švarcvaldo širdyje — Freiburg im Breisgau mieste. Už kelis kilometrus besitęsiančių griuvėsių, toli miesto nuošalyje, Loretto kalvos papėdėje, buvo įsikūrusi "École des Arts et Matières"... Lietuviškai šią įstaigą vadinome Taikomuoju dailės institutu, nes jis buvo įkurtas lietuvių dailininkų pastangomis ir globojamas anuometinės prancūzų kariškos valdžios. (Apie šią mokyklą plačiau mano buvo rašyta "Draugo" kultūriniam priede 1967 m. lapkričio mėn. 25 d., minint jos įsteigimo dvidešimtmečio sukaktį). Nors šioje aukštojoje mokykloje profesūros ir studentų skaičiais vyravo lietuviai, tačiau iš tikrųjų joje studijavo meną net aštuonių tautybių individualai. Mokyklos direktoriumi buvo V.K. Jonynas, administratoriumi V. Vizgirda. O štai mokyklos dėstytojų sąrašas:

Tapybos profesoriai ir instruktoriai: Adomas Galdikas, Viktoras Vizgirda ir Adolfas Valeška. Skulptūros: Aleksandras Marčiulionis.

Grafikos: Telesforas Valius, Adolfas Vaičiaitis, Alfonsas Krivickas.

Audinių studijos: Antanas Tamošaitis ir Anastazija Tamošaitienė.

Keramikos: Antanas Muraitis, Eleonora Marčiulionienė.

Piešimo: Vytautas K. Jonynas, Vytautas Kasiulis, Aleksandras Marčiulionis, Alfonsas Krivickas, Teisutis Zikaras.

Perspektyvos ir braižybos: Inž.

Vytautas Kmitas. Meno istorijos: Aleksis Ramnit. Anatomijos: Dr. Izidorius Kaunas.

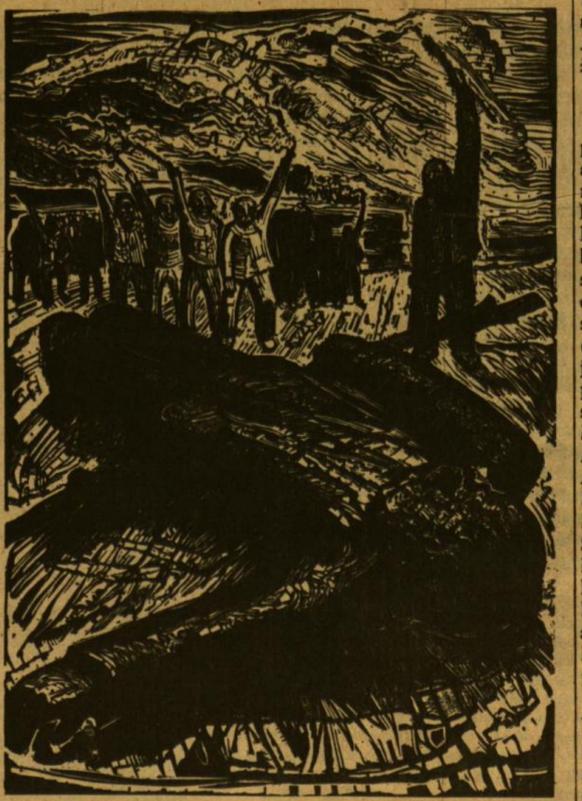
Prancūzų kalbos ir literatūros: Alfonsas Nyka - Niliūnas ir Jadvyga Aleksandravičienė.

Vokiečių kalbos ir literatūros: Magdalena Galdikienė ir Dr. Henrikas Nagys.

Man atvykus į šią mokyklą, po didelio vargo ir pastangų ji jau buvo sutelkta į vieną vietą, mūsų vadinamą Rebhaus, kuriame anuo metu buvo įmanoma ne tik pradėti pastovesnį studijų darbą, bet ir įsteigti daliai studentų bendrabutį. Tarp 1945 ir 1949 (mokyklos gyvavimo) metų studentų skaičius svyravo tarp 80 ir 60. Freiburgo Lietuvių studentų valdybos išleistoje ir Onos Stikliūtės redaguotoje kronikoje "Lietuviai studentai Freiburge 1945-1949" mokyklą aprašančiame straipsnyje skaitome:

"Jos didelio pažangumo išdavijoje baigiantiems studentams buvo išduodami diplomai su tolygiomis aukštųjų prancūzų mokyklų teisėmis.

Keleri metai Vokietijos stovyklose buvo didelis ir slėgiantis laikas. Keli metai meno mokyklai — tik trumpas jos žydėjimo ir įsisiūbavimo metas. Bet jau jos pradžia ir per trumpą laiką pasiekti vaisiai mums davė tai, ko mums galėjo pavydėti kitos sveitųjų tautinės grupės Vokietijoje. Joje mes turėjome progos praeiti savo tremtinio dalios etapą tikroje tėviškės ir tėvynės dvasioje. Joje mes turėjome pro-

Telesforas Valius K. Bradano poemos "Maras" iliustracija (medžio raizynas)

gos pajusti, kad ne juodžemio grumstas, medžio šešėlis ar ežero ruožas sudaro tėviškę ir namus, bet dvasia, iš ten išsinešta ir toliau širdyse tebegyvenanti.

Tremties dalia, kad ši, taip neįtikėtina sparčiai auganti užuomazga turi būti pabarstoma Australijoje, Kanadoj ar Paryžiuj."

Sutvarkius dokumentus, buvau priimtas į minimos mokyklos antrąjį kursą. Lektorių patarimais, įstojau į grafikos studiją, kuriai vadovavo dailininkas Telesforas Valius. Anuomet grafikos skyrius jau buvo gerokai išsisiūbavęs. Jame radau ir studijų darbą išjungusius, šiuos studentus: Vytautą Ignatavičių (Igną) ir Viktorą Simankevičių, jau Vilniaus Dailės akademijoje pradėjusius studijas. Grafikos studijoje susidūriau su Aldona Jablonskyte, Gražina Mičiulyte—Krašauskiene, Gene Krivickaitė, Algirdu Šimkūnu ir Romu Veseļausku (Viesulu), Henriku Zobaku, o vėliau ir su Jurgiu Šapka. Viso studijoje buvo dešimt studentų, iš kurių bene tik keturi buvo pasirinkę grafiką, kaip pagrindinę specialybę. Kiti studijavo tapybą ar kurią kitą papildomą dalyką.

Studijos vedėjas Telesforas Valius jau pirmomis dienomis sudarė man nepaprastai malonaus žmogaus įspūdį. Tiesa, ir išvaizda kalbėjo apie vyrą, kuriam nesvetimas fizinis judė-

rius, dažų ir įrankių, nekalbant apie tokį liuksusą, kaip litografijos ir vario spausdinimo mašinas, taip tiesiog neišvengiamai būtinas, besiruošiant dailininko — grafiko specialybei. Visi tai gerai supratome. Žinojome, kad vėliau tą spragą reikės kitu būdu užpildyti. Telesforas Valius, kaip ir kiti tos mokyklos dėstytojai, savo iniciatyva šelpė studentus privačiai, niekieno neskatinamas, be intencijos "pataikauti" arba patraukti savo pusėn. Valius, kaip ir dauguma kitų dėstytojų, tai darė, matydamas mūsų — studentų nepriteklius, o kai kur ir nenuslepimą skurdą. Iš savo gaunamos algelės jis dažnai pirkdavo studentams vieną — kitą anuometinio liuksuso priemonę, kad tik mūsų "moralė būtų išlaikyta tinkamoje aukštumoje"...

Valius gana greit pastebėjo mano entuziažą grafikai. Jis nesidrovėjo viešai klasėje išskirti teigiamas ir neigiamas studijų darbų ypatybes. Valius turėjo labai idomą, kone poetinį žodyną, koreguodamas studentų darbus. Būdingi Valiui išsireikšimai: "piktai raudona"; "ramiai pilka"; "sidabrinis tonas"; "audringa" arba "pikta" linija; "versmingas" darbas; "slėgiantis juoda" dėmė (plėmas); "bekraujis" darbas; išdėstymas arba kompozicija "lipa" iš lapo arba rėmu... Tai tik keletas, kuriuos prisimenu, o tų palyginimų, apibūdinimų Valius turėjo daugybę. Todėl ir jo atliekamas mūsų darbų koregavimas visados praeidavo kažkokiąje pakilioje, entuziažtingoje, kone šventiškoje nuotaikoje. Gal neperdėsiu sakydama, jog Valius savo dėstymo metode turėjo išskirtinį būdą amplifikuoti — sustiprinti teigiamus ar neigiamus studento individualaus darbo bruožus ir sugebėjo tai padaryti, emociškai neįklampindamas ir kitų neįklampindamas...

Anuomet visoje Freiburgo dailės mokykloje vyravo rimto darbo, susikaupimo ir atidumo atmosfera. Tiesa, visose studijose buvo paskirę individų, kurie gal su dideliu entuziazmu nebuvo įsijungę į darbo nuotaiką, bet jie anaipol nepajėgė paveikti savo indiferentiška laikysena kitų — darbščių studentų. Kitą patarimą, visuose skyriuose buvo studijuojama rimtai. Tačiau gal nebus prasilenkta su tiesa, jei pabrėšiu, jog anuomet man atrodė, kad grafikos studentai dirbo "klečiau" ir drausmingiau negu kiti kolegos. Dažnai grafikus ta prasme kiti studentai "patraukdavo per danti", bet, žinoma, be pikty intencijų, o tik iš smulkučio pavydo jausmo...

Skaičiumi nedidelę grafikos studiją Telesforas Valius pajėgė įstatyti į tiesias darbo vėžes. Fizinė grafikos skyriaus patalpų aplinka buvo taip pat reprezentuojama pačiais geriausiai studentų darbų pavyzdžiais, tuo sukuriant skatinančią nuotaiką.

Valius anuomet gaudavo nemažai privačių užsakyimų, kuriuos atlikti, dėstant mūsų mokykloje, jam pritrūkdavo laiko. Labai dažnai tokius užsakyimus jis perleisdavo gabesniems studentams (Nukeita 1 2 psl.)

(Nukeita 1 2 psl.)

Dailininkas Telesforas Valius ir generacijų ryšiai

(Atkelta iš 1 psl.)

dentams arba skatino juos jam patalkinti. Tokiu būdu studentas turėjo progos tiesiogiai įsigyti praktikos, šalia to dar gaudamas ir honoraro, kad ir "simbolinė" prasme.

Po dviejų Ecole des Art et Metiers mokslo metų, 1948 metų žiemą įvyko visos mokyklos studentų gana įspūdinga paroda. Ta proga buvo išleistas mokyklos iliustruotas leidinys, parodą atidarė Prancūzų zonos Vokietijoje generalinis gubernatorius, mokyklą aplankė prancūzų ir vokiečių žymūnai ir daug lietuvių svečių iš daugelio Vokietijos vietų. Ta pačia proga mokyklos direktorius viešai pranešė studentams apie mokyklos pasisekimą, o neoficialiai supratome, jog prancūzų karinė valdžia sutiko paskirti tris stipendijas studijuoti Paryžiuje trims studentams, iš jų — dviems, studijuojantiems grafika. (Su laiku stipendija buvo padalinta į penkis ar šešias dalis, kad ir kiti gabesnieji studentai galėtų ta proga pasinaudoti. Deja, emigracijos srautui įsišūbavus, kai kuriems toji galimybė taip ir dingo).

1949 metais Telesforas Valius su juo emigruoti Kanadon. Lankinai dėstyti grafika buvo pakviestas dail. Adolfas Vaičiūnas, bet po kokio mėnesio, jam išemigravus Australijon, grafikos studijos vedėjo pareigas perėmė dail. Alf. Krivickas, Kauno Dailės inst. absolventas. Taigi išsivijęs Lietuvos meno mokyklos pradėtoji tradicija buvo perduota pačiam jauniausiajam kartai. Jos kūrėjas Lietuvoje buvo dinamiskas Justinas Vienožinskis. Tą tradiciją plėtojo, puoselėjo ir originaliu būdu formavo savo studentuose Lietuvoje ir kurį laiką Vokietijoje, toje pačioje Freiburge mokykloje ne kas kitas, kaip Adomas Galdikas. (Deja, susidariusi sąlyga išvykti į Paryžių, Adomas Galdikas turėjo palikti Freiburgą ir tuo pačiu dėstyti mokykloje).

O štai, įdomi generacijų ryšio detalė. "Margučis" žurnalo 1964 m. rugsėjo numeryje (Vol. 37, No 8) A. Mackaus pasikalbėjime su Adomu Galdiku (13 psl.) skaitome:

(Mackus): "— Esate gyvasis ryšys ("Nes Galdikas yra mano mokytojų mokytojas", — Romas Viešulas, "Metmenys" Nr. 7, 126

psl.) tarp kelių lietuvių dailininkų kartų. Jūsų vadovautame grafikos skyriuje Meno mokykloje (Kaune - A.K.) mokėsi visa eilė pačių žymiausių mūsų grafikų, įskaitant ir Petravičių, Valių, Augių ir kitus (Mano pabraukta — A.K.). Iš esmės, manyčiau, jūs esate patenkintas savo pedagoginio darbo rezultatais.

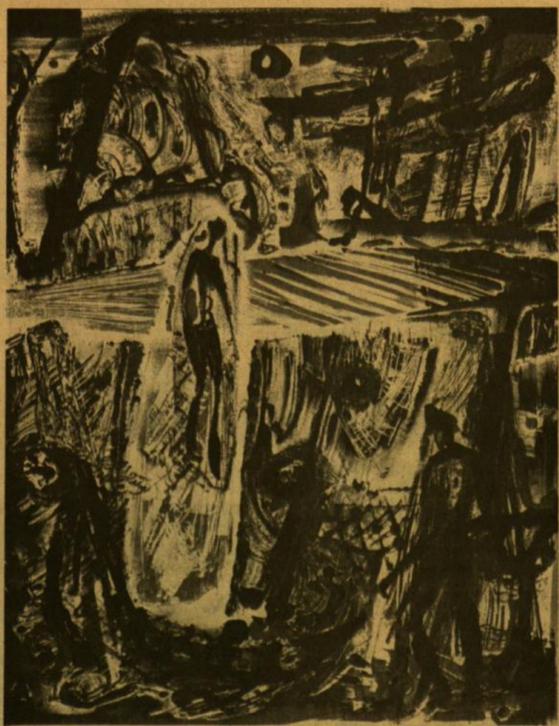
(Galdikas): — Grafikos studijai vadovauti buvo nelengva. Pedagogai susirinko iš viso pasaulio. Meno mokyklos paskirties supratimas juose buvo atsilikęs šimtmečiu. Pavyzdys: kiekvienais metais, o kartais ir tankiau buvo keliamas klausimas, ar nereikia išbraukti iš mokyklos Viktoro Petravičiaus, vieno iš gabiausių mano mokinių. Reikėjo daug energijos ir nervų, kad ji apgintum.

Būdinga, kad Freiburge mokykloje Galdiko dvasia buvo gyva jo buvusiuose mokiniuose, kaip, štai, Telesforas Valius ir kiti. Iš pastarųjų ši galdikiškoji legenda skverbėsi ir į mūsų kartą. Romas Viešulas savo atsiminimuose apie Galdiką "Metmenyse" (Nr. 7, 126 psl.) sako:

"Nuvykęs į Freiburgą studijuoti, ten meno mokykloje Galdiko jau neradau. Jis jau buvo išvykęs į Paryžių. Bet radau Freiburgą, pilną legendų apie Galdiką. Pakampiai pilni primesti samanų, kurias Galdikas pripūkė ir parvilkė iš girios, kad mokiniams parodytų, kokią tekstūrą tas augalas turi..."

Kad ir netiesioginiu būdu nesunku buvo pajusti tą dvasinį ryšį, jungiantį su Lietuvoje puoselėtomis meno vertybėmis, ir tą tradiciją, kuri buvo bandoma perduoti mums — anuomet ten studijuojantiems.

1947 m. lapkričio mėn. 25 dieną Freiburge buvo įkurta lietuvių dailininkų organizacija, pavadinusiu Lietuvos dailės institutu. Pirmojo susibūrimo dalyviais joje buvo: Paulius Augius, Alfonsas Dargis, Vytautas Kasulis, Aleksandra Marčiulionienė, Viktoras Petravičius, Vaclovas Ratas, Adolfas Valeška, Telesforas Valius, Liudas Vilimas ir Viktoras Vizgirda. Instituto tikslas buvo suburti stipriausius išsivijusių dailininkus ir ugdyti bei plėtoti lietuvių dailės tradiciją ir dvasią. Kaip ir kiekviena meno

Telesforas Valius

Jūratė ir Kastytis (tipografija)

grupė, taip ir ši, įžiebėdavo kaitrių diskusijų ugnį visuomenėje. Po metų Vokietijoje susiorganizavo Pasaulio lietuvių dailininkų ir architektų sąjunga. 1963 m. liepos mėn. "Margutyje" (Vol. 36, No. 7) pasikalbėjime "Jurginis, Nepriklausomieji ir kiti" dailininkas Valeška taip pasisako:

".....Grupių atsiradimai ir jų veikla kartais įžiebėdavo ir karštų meninių diskusijų ugnį, o tai kėlė visuomenės sluoksniuose aktualų susidomėjimą dailės gyvenimo problemomis. Visos pamintotos grupės siekė aukštesnio meninio lygio, jos visos kovojo prieš stagnaciją. Jų veiklos dėka lietuvių visuomenėje susiformavo kultūringesnis ir platesnis pažiūrų meno priėmimas. Lietuvių dailės atsiėmimai bei šių grupių, mano nuomone, būtų buvę mažesni. Bendrai kalbant, jos atstovavo tam, kas buvo geriausias lietuvių dailės tradicijoj. Atstovavo jos ir kūrybiniam veržlumui, o be veržumo jokio meno pažanga neišsivaizduojama."

Lietuvių išsivijęs kultūriniam gyvenime Freiburge įsteigta Lietuvos dailės institutas, kad ir trumpu, palyginti, laikotarpiu konkrečiais darbais tokią veržlumą pademonstravo. Telesforas Valius šioje veikloje dalyvavo nenuilstamai.

Austrijoje 1945 išleista jo darbių portfolio *Valius 10 gravures sur bois*". (Per 10 lapų iliustracijų, 251 x 350 mm.). Su prof. Albert Bechford straipsniu prancūzų, anglų, vokiečių ir lietuvių kalbomis.

Valius dalyvauja visose Lietuvos dailės instituto parodose, suvažiavimuose, talkina instituto leidiniams.

Pažymėtinos šios parodos, netik pačiam T. Valiui reikšmingos, bet labai svarbios ir visam lietuvių grafikos reprezentavimui svetimšalių tarpe:

1949 m. kovo mėn. 15-31 d. įvyko didelį pasisekimą turėjusi paroda Freiburge *Augustiner - Museum*. Be Telesforo Valiaus, joje dalyvavo dar šie mūsų dailininkai: Paulius Augius, Juozas Bakis, Alfonsas Dargis, Povilas Kaufmanas (Kaupas), Viktoras Petravičius, Vaclovas Rataiskis-Ratas, Adolfas Vaičiūnis, Adolfas Valeška, Liudas Vilimas, Viktoras Vizgirda ir Teisutis Zikaras.

Tais pačiais metais Valius dalyvavo lietuvių grupinėje parodoje Amsterdame, Olandijoje, pavadinotoje *Kunst van vluchtelingen*. Joje savo kūrybą rodė dar ir šie menininkai: Paulius Augius, Adomas Galdikas, Vytautas (Nukeita į 4 psl.)

Truputis dialektinės teologijos

(Atkelta iš 1 psl.)

kitos galimybės, kaip mąstyti apie jį kaip apie absoliutybę, nekintamumą. Joks santykiavimas negali Dievo paliesti tiek, kad jį pakeistų ar turėtų jam kokios įtakos. Naujieji teologai sako, kad Dievas, supras tas, kaip nekintanti būtis, nėra tikrai krikščioniškas ir žydiškas Dievas, kuris, iš tikrųjų, kišasi į žmonijos gyvenimą ir yra jautrus net atskiram žmogui. Jis reaguoja į žmogaus maldą ir net jį myli. Ar tai yra suderinama su Dievo absoliutumu? Dėl to jie siūlo Dievo supratimui labiau žmogiškai suprantamą teologiją, būtent tokią, kurioje žmogaus psichologiniam priėjimui būtų daugiau vietos.

Tai būtų pusė bėdos. Tačiau šios naujos Dievo mąstymo kryptys savyje slepia didesnių krikščioniškos galvosenos pasikeitimų. Jų pagrindu glūdi įsitikinimas, ar bent abejonė, kad mes žmonių kalba apie Dievą nieko patikimai tikro negalime pasakyti. Jis yra per toli anapus mūsų tikrovės. Dėl to mūsų pasisakymai apie Dievą yra arba tik subjektyvūs, negaliojantys kitiems žmonėms, arba net ir tie, kurie būtų visų priimami, pačios dieviškos realybės nėra bendrais bruožais neišreiškia. Jie yra greičiau metaforos. (Nors metaforą šie teologai supranta labai giliai, aristoteliškai, kaip kažką labai realaus, bet esantį anapus žodžių reikšmės). Todėl išvada būtų, kad tikėjimas tiesos nėra patikimos. Tai viena bėda. Kita yra dar didesnė.

Pati Dievo realybė, šių teologų supratimu, yra tokia daugiafrazė, arba žmogiškam protui neaprepiama, kad ją galima išreikšti tik prieštaravimų būdu.

Iš vienos pusės Dievas yra nekintamas, tačiau iš kitos pusės, jis santykiauja su žmogumi. Ir tai krikščionybė labai stipriai pabrėžia, ypač tvirtindama, kad Dievas išklauso žmogaus maldą. Tai reiškia, kad Dievas yra galimas pakeisti. Ir dar toliau. Kaip suderinti Dievo meilę žmogui su jo absoliučiu nekintamumu? Jeigu Dievo meilė yra reali kiekvienam žmogui, net nusidėjėliui, kaip Dievas gali būti visiškai nepriklausomas, nepažeidžiamas ir absoliutus? Kai kurie radikalūs tomizmo kritikai sako, kad tomistas net negali melstis, nes jo Dievo samprata yra per daug standri. Tai turėdami prieš akis, naujos

teologijos kūrėjai Dievą nori suvokti kaip veiksnį, pilną tarpusavės išvadinės įtampos, tarsi degantį Mozės krūmą, kuris niekada nesudega. Bet tai irgi reiškia, kad tikėjimo sąvokos yra daugiafrazės.

Prof. Tracy nelaiko savęs šios naujos teologijos šalininku. Jis save laiko tomistu. Tačiau jis mano, kad ši nauja kryptis turi kažką gero, ko ji gali pridėti būties panašumo teologijai. Panašumo teologija gali jais pasinaudoti. Bet proceso teologija neturi galimybės pasinaudoti būties panašumo teologija. Dėl to ji pati viena nesudaro galimybės mokliškai aptarti krikščioniškos religijos. Ji yra tik dalinis kai kurių prosvaisčių išryškėjimas.

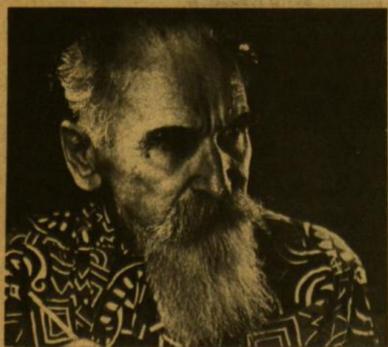
Vienas iš pasitaravimų, kurių ši teologija gali atlikti, tai apsaugoti tomizmą nuo per daug įvairaus optimizmo, kalbant apie Dievą. Nepaisant visos būties panašumo teologijos ir Dievo malotikro negalime pasakyti. Jis yra per toli anapus žmogų nuo Dievo įvairiais atžvilgiais. Taip štai žmogaus kaltė aktyviai kuria žmonijos istoriją skirtingai nuo Dievo noro. Nėra abejonės, kad kaltės realybė sudaro didelę spragą būties panašumui tarp Dievo ir žmogaus.

Ką mes galime manyti ir sakyti apie šiuos teologinius pokalbius? Visų pirma mes galime pastebėti, kad šiuose pokalbiuose trūksta kai kurių žodžių, kurie turi pagrindinės reikšmės krikščioniško tikėjimo pokalbiuose.

Vienas iš tų trūkumų yra žodis *apreikšimas*. Šio žodžio nepasirodymas šiuose pokalbiuose yra daug sakantis. Tai liudija, kad šioje galvosenoje iš tikrųjų yra reali abejonė, ar mūsų sąvokos yra pajėgios aptarti ir išreikšti apreikštas tiesas. Taigi čia nėra tikra, ar apreikšimas yra realiausia. Vietoj to čia daug kalbama apie žmogišką patirtį. Kitas žodis, kurio pasigendame šiuose pokalbiuose yra *tikėjimas*. Apie tikėjimo liudijimą ar to liudijimo priėmimą čia neužsimenama. Bet krikščionybė pirmiausia yra tikėjimo liudijimo religija, o tik antroji vieta ji yra patirties religija. Asmeninis išgyvenimas čia turi savo vietą ir reikšmę, tačiau jis neatstoja tikėjimo liudijimo ir to liudijimo priėmimo.

V. Bgd.

Šimto metų gyvenimas

Nuotrauka Vytauto Maželio

Dailininkas Adomas Varnas pasakoja

JUOZAS PRUNSKIS

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

— Kokį įspūdį Jums paliko Petrapilio lietuvių seimas?

— Buvo labai skaudus lietuvių skilimas. Kada išėjome iš seimo kairieji ir Santaros atstovai, kuriai tada priklausiau, man atrodo kažkas ne taip, mes turėjome pasilikti su dešiniuosiais, kurie reikalavo pilnos nepriklausomybės.

Voroneže

Petrapilio seime padaryti šaržai buvo tik medžiaga. Juos atbaigė Voroneže, kur M. Yčas jam buvo užleidęs savo vasarvietę. Voronežas yra apie 300 mylių į pietus nuo Maskvos. Ten I pasaulinio karo pradžioje buvo evakuota apie 1,000-1,500 liet. moksleivių iš Vilniaus ir kitų vietų. Čia veikė anksčiau Kaune įsteigta Saulės dr.-jos mokytojų semina rija ir buhalterijos kursai, čia buvo atkelta

ir vokiečių užimto Vilkaviškio gimnazija. Ir taip Voroneže susiformavo Martyno Yčo vyrų ir mergaičių gimnazijos, veikė pradžios mokykla, buvo įsteigti keli bendrabučiai.

Šiose švietimo įstaigose dirbo gausiai mūsų pirmaujančių intelektualų, kaip J. Jablonskis, Pr. Mašiotas, J. Balčikonis, J. Kairiūkštis, J. Damijonaitis, K. Sakenis, J. Yčas, T. Žilinskas, kun. J. Šepetyš, kun. A. Astrauskas, kun. Pr. Penkauskas, S. Čiurlionienė, Br. Untulis, kun. M. Krupavičius ir kt.; atvažiuodavo M. Yčas, K. Būga, kun. J. Valokaitis, kun. Laukaitis ir kiti.

Iš Petrapilio į Voronežą buvo atkelta lietuvių spaustuvė, ir čia tęstas laikraščių "Lietuvių Balsas" ir "Vado" leidimas.

Tuo būdu Voronežas anuo laikotarpiu buvo pasidaręs Rusijos lietuvių kultūrinio, visuomeninio ir politinio veikimo centras. Voroneže 1917 - 1918 metais buvo ir dail. Adomas Varnas, dėstęs pašlybą mokytojų seminarijoje. Be moksleivių, Voroneže dar buvo apie 2,000 suaugusiųjų tremtinių, pabėgėlių. Pirmą siautėjo karas, paskiau revoliucija, tai nebuvo labai daug laisvės lietuvių vei-

kimui, tačiau, kaip pasakoja prof. A. Varnas, intymiuose būreliuose lietuvių intelektualai diskutavo Lietuvos laisvės klausimus ir vyravo mintis, kad jau pribrendęs laikas susilaukti laisvos Lietuvos.

Voroneže buvo sudaryta Lietuvių taryba. Būdavo dažni jos posėdžiai, į kuriuos iš Petrapilio atvykdavo M. Yčas, kun. Laukaitis ir kiti. Veikė moksleivių patriotinės or-

ganizacijos, kaip ateitininkai, kurių, Liet. Enciklopedijos žiniomis, buvo apie 400. Patriotinės nuotaikos buvo ir aušrininkai, dalis gi kairiųjų moksleivių, ypač marksistinės srovės visuomenininkų sąjūdis, vėliau susidėjo su bolševikais, o iš patriotinių moksleivių išaugo gausus būrys naujos, laisvos Lietuvos kūrėjų.

Dail. A. Varnas jau tada buvo 39 m. amžiaus. Mokytojų seminarijoje, kur dėstė dail. A. Varnas, buvo vien tik lietuvių. Jų tarpe buvo gabių ir meno srityje. Moksleivių tarpe vyravo nuoširdžiai patriotinė dvasia. Lyg mokslo pagrindais buvo organizuojamos lietuvių reikalais paskaitos atvirame ore, kur gausiai susirinkdavo jaunimo. Kalbėdavo J. Jablonskis, K. Būga, gal ir kiti. Tai buvo, sakytume, lyg užuomazga mūsų gimstančio universiteto, nes rinkdavosi daugiausia vyresnių klasių moksleiviai, daug suaugusių. Pilnas sodnas lietuvių. Jau tada J. Jablonskis turėjo paralyžuotas kojas ir kalbėdavo kėdėje sėdėdamas.

— Aš, — pasakojo dail. Varnas, — darydavau škius tų susirinkimų dalyvių, planuodamas vėliau nutapatyti lyg mūsų būsimo universiteto paveiklą.

Tačiau to padaryti negalėjo. Nei buto tinkamo neturėjo, nei reikiamų techninių priemonių. Tuoj po Petrapilio lietuvių seimo (1917 m.), vasarą dail. A. Varnas ir atvažiuojo į Voronežą; Vasarą Mart. Yčo viloje, gavęs ten kambarėlį. Vilą buvo užmiesti ir rudenį, prasidėjus pamokoms, dail. A. Varnas persikėlė gyventi arčiau mokyklos, gavęs dviejų kambarių butuką šeimoje, šalia mal-

Kukutis tāsosi su pasauliu

Marcelijus Martinaitis, KUKUČIO BALADĖS. Išleido "Vagos" leidykla Vilniuje 1977 m. Viršelis pieštas dail. E. Kriaučiūnaitės. Knyga 88 psl.

PR. VISVYDAS

gis, grubesnis mostas, paradoksalas, stebuklai, nesamoniškas. Tuos dalykus liaudis dosniai išreiškė sakmėse, pasakose, sakininiuose anekdotuose. Šitokiu būdu kaimas filosofuoja apie gyvenimą. Ne vien sielvartingu lyryzmu, bet ir išdaigomis, sakyčiau, juoku pro ašaras. Jau pats gyvenimo kraštutinumų sugretinimas sukelia grimasą, kad ir skaudžią:

*I vieną galą
parsiivedžiau jaunąją,
o kitam — žiūriu —
jau ji pašarvota*

Viską į krūvą suėmus, buitis tėra, pradžia ir pabaiga, gimimas ir mirtis, saulėtekis ir saulėlydis. Šios egzistencinės antinomijos suranda liaudiškai simbolišką išraišką Kukučio troboje su dviem galais.

Kurį laiką maščiau apie keistojo Kukučio fizinį ir dvasinį pavaldumą. Bet jis taip ir liko neįreminamas, pakibęs tarp dangaus ir žemės, nors Martinaitis baladėse jo būseną yra perdėm aiškiai nusakytas!

*Nei gyvas, nei miręs, pusiau
jau apakęs,
Už miško gyvena Kukutis
vienkojis.*

Savo antiherojų Martinaitis apibūdina knygos aplanke šitaip: "Jam nutinka keisčiausių dalykų. Jis veikia čia gyvas, čia miręs, įsitraukia į šio amžiaus pasaulinius įvykius ar svarstos Zuveliškių kaimo reikalus". Žodžiu, "Kukučio sąlytis su pasauliu yra visuotinis. Jis tarsi viduramžių dorovinių vaidinimų visumą, veikia ir šneka visos žmonijos vardu. Čia turi reikšmę ne paskiras būvimas, bet visos žmonijos likimo niuansas. Žmogiškoji tragikomedija yra pajungta aukštesnei galiai. Laiko - erdvės ribos įgauna istorinį mastą. Elgseną valdo pagrindinės žmogaus prigimties kategorijos: kartais linksmos, kartais graudžios, o dažniausiai žiaurios ir absurdiškos.

Žinoma, Kukučio išvaizdoje vyrauja lietuvių kaimo varguolio bruožai, o samprotavimuose — "parodoksali liaudiška galvose-

na". Vienu požiūriu baladžių siužetai gretinasi prie mūsų tautosakos keistenybių, girdėtų pasakose ar sakmėse, tačiau kitu ruožtu baladžių iracionalus pradas glaudžiai susiriša su modernios epochos meniniu mąstymu: absurdiška sofistika, grotesku, siurrealizmu. Čia sąmojus nesukelia sveiko juoko. Parodoksalius Kukučio pokštai turi kartuvių humoro (Galgenhumor) arba, prancūziškai tariant, humour noir prieskonį.

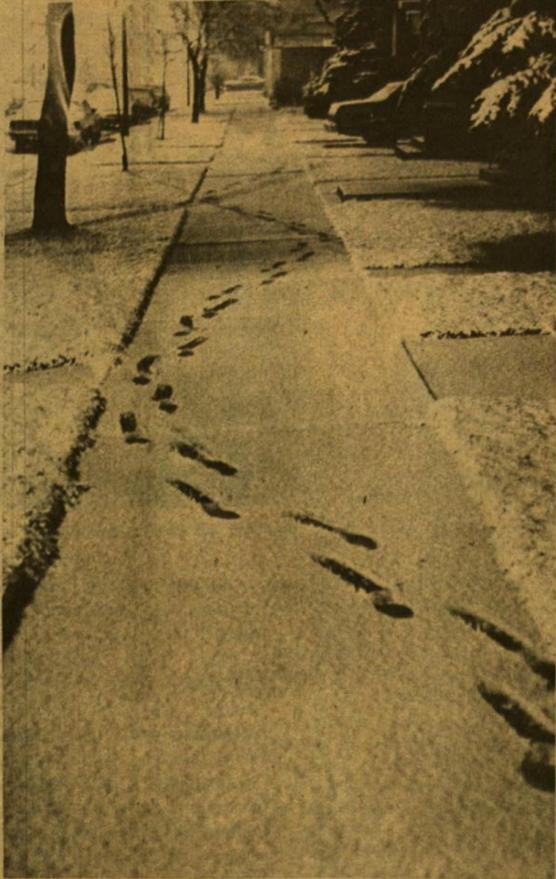
XX amžiaus žmogui, patyrusiam karų bei politinių persekiojimų košmarą, akivaizdu, jog autorius Kukučio nesamoniškas sąmoningai išreiškia žmogaus padėtį, tiesiog pasako savo nuomonę. Poetas nesigaili sarkazmo. Kur reikia, svedžia taiklią pašaipą pasaulio potvarkiams. Štai, kvailių karalius važiuoja apsidairyti savo karalystėje, ir

*Pakeliui išrikuoti
skambina jam varpeliais,
kad gali jam skambinti
varpeliais.*

Toliau tie patys pavaldiniai "dėkoto karaliui už tai, ką patys padirbo". Mūsų amžiuje šitokio absurdiško dėkojimo yra marių marios. Juo valstybė autokratiškai platesnė ar galingesnė, tuo daugiau dėkojimo. Ir mums reikia norom nenorom padėkoti Martinaitiui už drąsą satyrą...

"Kukučio pamokslė kiaušėms" regime įvairių moralinių nusmukėlių fizionomijas, būtent: "O tu, Viktai, kaip tu sukiaulėjai, (įdavęs mane,) kad aš slepiu vieną koją nuo reicho darbu". Kukučio paradoksų įvairovėje politika neužgožia kitų gyvenimo aspektų. Baladžių panorama yra plati. Vis iškyla naujos situacijos su visokiais gyvenimo apmąstymo aktais. Vienur Kukutis, išsiūžėjęs į dailią stiuardesę, mato savo niekiną būseną. Kitur jis su gero mokytojo šiluma moko vaiką, kaip paglostyti briedį, čia pat įpindamas šaltonis ironijos siūlą — kaip visų pirma alkanam briedžiui "kilpas paspesti".

Yra rinkinyje tam tikro žongliravimo žodžiais, kad ir "Kukučio niekų dainelėje." Poetas noriai įsileidžia į magiškas žodžių kombinacijas. Šio pobūdžio eilai-

Ar tik ne Kukučio išlaidų nuvingtuota?.. Nuotr. Vivaldo J. Grabausko

vimas yra pernelyg lengvas, nors, tiesą pasakius, meniškumu nepasizymi. Gal tuo Martinaitis nori paryškinti Kukučio padėties absurdiškumą, o gal paprasčiausiai pasekti liaudies polinkį pažaisiti su kalba.

Suprantama, jog šiuolaikinio skaitytojo per daug nenustebina stebuklinis įvykis, kad "per naktį Kukučio ausy" užaugo smagi kumelaitė. Apsipratome su laikmečio siurrealizmais. Be to, literatūroje kurjuzų buvo ir anksčiau. Antai, Gogolio apysakos "Nosis" majoras Kovaliovas eina įjieskoti savo nupjautos nosies. O Kafkos novelės valdininkas po nakties pavirsta tarakonu. Naktis daug kam atneša lemtingų staigmenų. Šiuo atveju Kukutis turi gausią draugiją.

Martinaitis ganė lanksčiai pavartoja logiškų samprotavimų inversijas, visokius klaidingus ir keistus silogizmus, laisvas asociacijas, nuogas nesąmones. Tos priemonės tinka pusiau siurrea-

listiniam vaizdavimo būdui. Vis dėlto baladžių pagrindu išlieka konkretaus liūdesio gaida. Kai beįsitrauktum, liaudies varguolio Kukučio dalia ir anksčiau, ir dabar yra graudi. Jam priklauso nuoširdus poeto pasigailėjimas: "Eini kur nors perlytas, (palinkęs prieš vėją -) lyg eitum į kalną, net šunys neloja". Paskutiniame rinkinio eilėraštyje "Eksperimentas" poetas lyg ir bando skaitytojui išaiškinti savo kukutiškos sąmonės pobūdį: nuolatini sukimasi skaudaus gyvenimo mįslių rate, neįmanomumą "pasidaryti tokiam, koks saivaime esi". Įgailiu visų žmogiškų pastangų bergždumas pavirsta bėgimu nuo supančių aukštesnių jėgų. Įsivyrąja kafkiška atmosfera. Virpa metafizinės baimės įtampa. Esame įsivėlę į kažką baisaus. Pagaliau bandome akiai pabėgti jau nuo paties slogaus bėgimo. Bet tai neįmanoma: ant paslydusio individo griūva "bekūnė kelių pasaulių jėga".

Marcelijus Martinaitis

KUKUČIO RAUDA PO DANGUM

*Kukuti, Kukuti, tu geras žmogus,
ar tu nebijai tokią naktį dangaus?*

*O pilnas dangus židurių — lyg Paryžius,
po tokiu dangum — kumelaitės ir loryžius!*

*Ko raudai, Kukuti, graudus kaip ruduo?
Geriau savo dukrą per žmoną man duok!*

*Tiesa, ji man kartą jau buvo taikta
Mandžiūrijoj, rodos, ar Kursko lauke.*

*Iš mano jaunystės tvora sukalta —
štai tavo sodyba, matau, aptverta.*

*O šitie langai buvo mano seniai
pradinės mokyklos melsvi sąsiuviniai.*

*Kukuti, ir tavo duona jau ne ta, —
po bėgiais Silezijoje ji palaista.*

*Nereikia! Už laimės, dangaus apšviesti,
abu už tėvynę paverksim girti.*

*Nereikia! Virš tvarto štai ima spindėti
keista pasaulinė luprota žvaigždė.*

PASKUTINĖ KUKUČIO DIENA

*Kai atėjo Kukučiui paskutinioji,
jis ėmė galvoti:*

*Koks aš laimingas,
kad gyvas
silauciau savo mirties,
kad mirštu štai
de jolios prievartos —
pats iš savęs,
gyvas silaukęs
savo dienos paskutinės.*

*O galėjo iš lėto marinti,
lupdami panages,
arba netyčia,
man nematant,
nušauti mane,
kad tūi šiolei
nebūčiau supratęs,
jog manęs jau nėra.*

NAKTĮ, KUKUČIO SODYBOJ...

*Naktį
manysiu
loja sarginis Kukučio šuo.
Už sienų,
tvorą,
už pasaulio —
perkašę,
palkietas šuo.*

*Naktį
žiūriu
saviję
pro tuščią Kukučio langą —
ir nė vienos,
nė vienos moters,
ateinančios per rugius
su pienu —
prie krūtinės.*

(Iš rinkinio "Kukučio baladės")

kinės, į kurią rudenį kraudamas atvežtas malkas peršalo ir susirgo plaučių uždegimu.

Dailininko egzistenciją besistengdama palaikyti ir siekdama, kad būtų sukurta meno vertybių parvežti į Lietuvą, Lietuvių taryba užprašė dail. Varną nutapyti J. Jablonskio, Pr. Mašioto, M. Yčo portretus.

Taryba užsakė pas dail. Varną ir tarybos antspaudo projektą. A. Varnas projektą paruošė, bet dar norėjo pasitarti dėl kai kurių smulkmenų ir nuėjo pas kun. Jasinskį, kuris tuo metu vadovavo tarybos pirmininką. Tuo laiku Voroneže jau buvo įsigalėję bolševikai. Jie ėmė areštuoti lietuvių patriotinio sąjūdžio vadus — tarybos narius. Kun. J. Jasinskį areštavo kaip tik tą dieną, kai buvo atvykęs dail. A. Varnas. Kartu areštavo ir dail. Varną ir nuvarė juos į miesto kalėjimą. Dail. Varną pakaltino, kad turėjo ryšius su taryba. Įrodymų jiems buvo antspaudo projektas. Tame kalėjime buvo uždaryti visi Lietuvių tarybos nariai ir jų artimieji talkininkai — vyr. klasių moksleivių grupė.

Ypatingų tortūrų neteko pakelti. Kalėjime valgis buvo skurdus, bet kalnamuosius tarybos narius aprūpindavo maistu mieste gyvenančios lietuvaits. Kalnamieji dainuodavo, skaitydavo, iš nuobodumo kortomis supliekdavo, o dail. Varnas vis pėšdavo jų šikcus, kuriuos vėliau panaudojo šaržų knygai "Ant politikos laktų". Jį kalėjime lankiusių lietuvių prašė atnešti ne maisto, o popieriaus, dažų.

Kalėjime jie buvo išlaikyti daugiau kaip mėnesį. Išleisti buvė dirbo mokyklose iki 1918

m. vasaros, kada jau buvo sudarytas ešalonas grįžti į Lietuvą. Pirmuoju ešalonu grįžo daugiau kaip 1,000 žmonių. Ešalonui pasiekus Vilnių, keleiviai kelias dienas buvo sulaukyti vokiečių karantine. Šiaip kelionėje neturėjo jokių kliūčių. Vėlesnieji ešalonai užkliūdavo, negalėdami pajudėti mėnesiais.

Voroneže vieno mergaičių bendrabučio vedėja buvo Marija Kuraitytė, vėliau dail. Varno žmona. Jos globoje gyveno tada gimnazistės: K. Pažeraitė, T. Petrauskaitė (Graužinėnė, iš viso apie 40 mergaičių tarp 12-16 metų. M. Varnienė jau ten pradėjo taisyti savo pažintus Montessori metodus, ugdydama mergaičių savarankumą, iniciatyvą ir pratindama jas pačias palaikyti tvarką ir drausmę. Nors mokykloje reikėdavo mokslu dalykus eiti rusų kalba, bet bendrabutyje

Adomas Varnas Voronežo lietuvių veikėjai kalėjime. Iš kalės į dešinę: M. Stezevičius, kun. J. Jasinskis, Ljudas Daukša ir M. Yčas.

mergaitės kalbėdavo tik lietuviškai. Į bendrabutį atėdavo V. Jonuškaitė pamokyti dainų ir žaidimų. Mergaitės ruošdavo lietuviškus savybės vaidinimus, pačios sukurdamos jiems ir siužetus. Vieną kartą buvo toks vaidinimas, pavadintas "Nepasisekė Adomui". Trys mergaitės naktimis sugalvojo viso vaidinimo eigą: Kaimo piršlybų scena; jaunikis Adomas - paikas, o jam parinkta mergina - gudri, ji Adomą išjuokė, ir piršlybos nepasisekė. To primityvaus lietuviško vaidinimo žiūrėti susirinko bendrabučio mergaitės ir vadovybė. Įdomu, kad rolės nebuvo surašytos. Kvietė vaidinti tas, kurios geriausiai sugalvos, ką pasakyti, kaip veikti. Repeticijose keitėsi ir pasikalbėjimo eiga ir net patys "aktoriai". Scenovaizdis buvo sukurta, anglimis išdažant paklodes.

K. Pažeraitė tame bendrabutyje parašė pirmą savo romaną. Tame palmta iš gyvenimo aristokratų, kuriuos jai teko matyti Rusijos didmiesčiuose. Savo kūrinių autorė parodė M. Kuraitytę, kuri pagyrė jos sugebėjimus, bet patarė rašyti lietuviško gyvenimo temomis, jų įžieškant kaimo aplinkoj — kam mums tie aristokratai.

Sunkius momentus tekdavo pergyventi bendrabutyje, kai atėdavo bolševikuoją lietuvių gimnazistai, tikrindami, ar kalbama bendrabutyje malda. Mat, bendrabutyje tikrai būdavo kas rytą ir kas vakarą mergaičių nuširdžiai kalbama bendra malda. Bet mergaitės dėl to nenukentėjo.

Pasitaikydavo, kad būreliui einant į miestą, kildavo šaudymai revoliucijos laikotarpyje. Mergaitės pagėgdavo toliau į mažesnes

gatves ir išlikdavo kulku nepaliestos, — pasakojo M. Varnienė. 1918 m. vasarą, pirmam Voronežo lietuvių ešalonui vykstant į Lietuvą, M. Kuraitytės - Varnienės bendrabučio mergaitės gavo atskirą vagoną ir visos sėkmingai grįžo į Vilnių.

Grįžimas į Lietuvą

Kerai pasibaigus su pirmuoju ešalonu 1918 m. dail. Varnas grįžo į Vilnių. Važiavo kartu ir moksleivių iš bendrabučio. Vilniuje dar teko pasėdėti karantine. Atvykęs, sunkiai susirgo. Ligoninėje naktimis jį prižiūrėti nuėdavo Marija Kuraitytė. Vilniuje pasamdė butą ir apsigyveno ten A. Varnas, B. Sruoga, P. Galaunė, M. Kuraitytė, Nezabitauskaitė. Kas kiek turėjo pinigų, mokėjo, kas turėjo kokio valgio, dalinosi su kita. Juokais vadino tą bendrabutį "komuna". Lenkai Varną buvo Vilniaus gatvėje areštavę. Išgelbėjo vienas pažįstamas lenkas dailininkas.

Vilniuje 1919 m. rugsėjo 28 d. kun. Tomas Šv. Mikalojaus bažnyčioje Varną sutuokė su Marija Kuraityte. Abudu dėstė Lietuvių gimnazijoje. Varnas dėstė pašlybą tris dienas savaitėje, o kitas dienas pėšdavo namie.

Vieną dieną iš gimnazijos Varnienei pranešė, kad Varnas apalpo. Nuėjusi rado gulintį mokytojų kambaryje. Varnienė jį parvedė namo, paguldė į lovą, prašydama, kad jis gulėtų, kol ji baigs pamokas ir grįš.

Per didžiąją pertrauką nubėgusi pažiūrėti, lovoje lignonio nerado. Jis buvo atsikėlęs ir kaip stovi, pizamoje, piešė. Varnienė jam priminė, kad lignonis turi gulėti, o dailininkas

atsiliepė: "Man nekliaudyk, pabaigsiu piešti ir būsiu sveikas". Grįžusi gimnazijon Varnienė pasakė: "Varnas serga menišku pasigėrimu".

Vienu metu, ką bedroždamas, Varnas prartyne porą pirštų. Matyt, įvyko kraujo užkrėtimas, tačiau Varnas vis tiek piešė, užmiršdamas skausmą, kol ranka taip sustino, kad reikėjo odą įpjauti, karštam vandeny mirkyti.

Gimnazijoje už dėstymą Varnas tuo metu vieton dalies algos buvo duodamas maisto kortelės.

Vilniuje Varnas talkino ir vaikų teatrui paruošė dekoracijas. Vaidintojai buvo surinkti vaikai, paaugliai. Teatras buvo sėkmingas.

Kaune steigiamas Lemenkudra

Iš Vilniaus Varnas buvo iškviestas į Kauną, įsijungti į steigiamą Meno kūrėjų draugiją. Buvo ir kitų reikalų. Bėbūnant Kaune, tarp Vilniaus ir Kauno buvo išvesta demarkacijos linija, ir Varnas negalėjo grįžti į Vilnių. Po kelių savaičių į Kauną galėjo atvykti ir Varnienė.

Kaune iš karto gyveno pas Galaunę ir nemažai vargo, ligų kankinami. Kaune Varnas stipriai įsijungė į kultūrinį - visuomeninį gyvenimą. Steigėsi Lietuvių meno kūrėjų draugija, apimanti visas meno šakas: dailininkus, rašytojus, muzikus, teatralus, architektus.

(Bus daugiau)

Dailininkas Telesforas Valius ir generacijų ryšiai

(Atkelta iš 2 psl.)

Jonynas, Viktoras Petravičius, Vaclovas Ratas, Adolfas Valeška ir Viktoras Vizgirda.

1949 m. liepos 9-30 d. Paryžiuje Prancūzijos Užsienio reikalų ministerija, talkinant anuometinei IRO, surengė tarptautinę parodą, kurioje dalyvavo šie lietuviai dailininkai: Paulius Augustas, Adomas Galdikas, Vytautas K. Jonynas, Viktoras Petravičius, Vaclovas Rataškis - Ratas ir Telesforas Valius.

1948 m. Vokiečių kultūros ir meno žurnalas *Kunstwerk* (Nr. 1-2) reprodukuoja grafikos darbus, atstovaujančius lietuvių ketveriukai: Pauliui Augiui, Vaclovui Rataškui-Ratui, Viktorui Petravičiui ir Telesforui Valiui. Jų kūrybą liečiantį straipsnį parašo Aleksis Rannit.

Čia paillustruoti faktai rodo tik mažą dalį plačios dirvos, kurioje reikiškesi Telesforas Valius. Šio straipsnio rėmai neleidžia parodyti jo visos veiklos visuose kontinentuose.

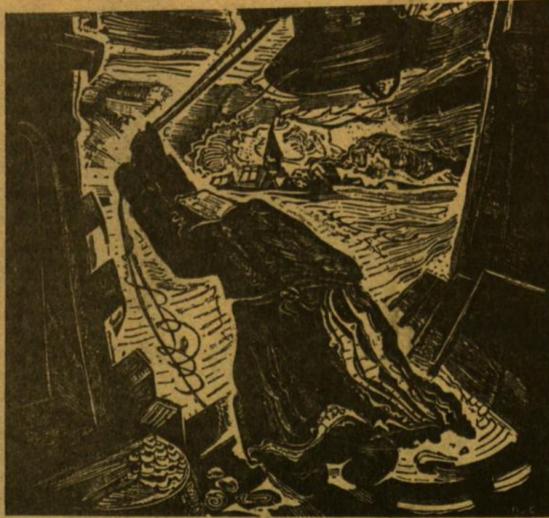
Šiaurės Amerikos žemyne su Telesforu Valiumi vėl trumpam susitikome 1953 metų pradžioje Toronte, Kanadoje, kuriame jis su savo žmona įsikūrė ir kur mi-

rė 1977 m. gruodžio 1 d. Vertėsi jis čia taikomąja grafika, mokytojavo ir savo laisvalaikį investavo ne tik į asmeninę kūrybą, ypač litografiją, metalo graviūrą bei medžio raižinius, bet mesavandžiškai jį skyrė ir Lietuvos dailės instituto veiklai. Apie tai, žinoma, reiktų jau atskiro straipsnio... Valius daug laiko skyrė studijinėms kelionėms po įvairius kraštus.

1953-60 metų laikotarpyje su Valium teko nemažai susirašinėti Lietuvos dailės instituto ir kitokiais reikalais. Būdinga Valium buvo skatinti ne tik mane, bet ir kitus savo buvusius studentus, išsisklaidžiusius visuose žemynuose.

Telesforui Valiui aš amėniškai nuolat liksiu skolingas už vertę, kurią jis mūmuse jaunesniuose jisekodavo, skatindavo plėsti savo patirtį, gilintis, dairytis ir darbuotis.

Šis mano rašinys nepretenduoja į platesnį jo kūrybos ir asmeniško gyvenimo kelio aprašymą. Kaip tik šiuo metu tai daroma kitų, t.y. yra ruošama Telesforo Valiaus monografija, kuri, tikiu, padės mums visiems jį geriau pažinti. O to begaliniai reikia - pilnesnio, išsamesnio lietuvių grafi-

Telesforas Valius Gaisras Zemaityjos bažnytkaimy (medžio raižinys)

kos šaknų, augimo ir plėtojimosi gilesnio supratimo, rimtos studijos.

1967 m. *Lituanus* (Nr.1), pristatant Telesforo Valiaus naujų darbų dalį, sakoma:

"Telesforas Valius is a consistent artist. There are no sudden turns or leaps in his work. Each subsequent woodcut, lithograph, or drawing is always based on what was discovered before. However, the essential traits peculiar to him remain: extremely

meticulous to detail, cultivation of line, and persistently tragic mood."

Tikslu. Taiklu. Žemaitių bažnytkaimio varpas elektriniu virpėjimu smelkiasi sąmonėn...

Kiekvienas kalto režis sidabrinėms ašarom byra. Gerklėje sprangu... Ačiū tau, Telesforai, už didį nuotyki, už tą begalinę meilę Žemaitijos kalneliams ir visai Lietuvai. Kur jį bebūtų...

Su Giorgio Chirico atsisveikinus

RIMA CERKELIONIENĖ

Giorgio de Chirico, vienas įtakingiausių 20-tojo amžiaus italų tapytojų, mirė lapkričio 22 dieną Romoje, sulaukęs 90 metų amžiaus.

De Chirico pasiekė savo kūrybinį brandumą 1914 metais. Jo klasikinis periodas tęsėsi iki 20-tųjų metų pabaigos. Kartu su kitu italų tapytoju Carlo Carrą, jis sukūrė vadinamą "Pittura metafisica". "Metafizinė tapyba" mėgina kasdienybėje regimus objektus nuvilioti nauja, mums nepažįstama šviesa. Tuo norima priversti žiūrovą šviežiomis akimis praregti jį supančią aplinką ir suvokti daiktų dvilypiskumą. De Chirico gamtos nepiešė. Jį domino pastatai, bokštai, traukiniai, statulos, aikštės ir t.t. Taip pat jo vaizduotė kūrė medines arba odiniais lopais apsiūtas bevelės žmonių galvas.

Pavyzdžiui, de Chirico 1915 metais nutapytame paveiksle "Tu rino melancholija" matome gilumoje geležinkelio stotį, visiškai be žmonių, apleista, supama įvairiai išdėstyti arkadų. Pastatų formos geometriškos, nuogos, su perdėta precizija perspektyviškai išspęstos. Viduryje dominuoja tuščia aikštė, šviesos ir šešėlio penkirsta. Pastatai kvėpuoja agresyvia jėga. Betgi tai iliuzija, nes, akyliau pažvelgus, matyti aprūnijęs geležinkelio stoties kampas, sugestijonuojuantis daiktų nepatvarumą. Visa scena apšviesta neįprasta, šalta šviesa. Ta šviesa užvaldo visa: niekas nejudą, ir laikas sustojęs.

Žiūrovui išpūdis nykus ir grasinantis. Toj sustingusioj tyloj jaučiama įtampa, kaip laikrodžiui tikintis prieš sprogingą.

Dėl šių savotiškų, kaip iš sapno atkurtų vaizdų de Chirico buvo apskelbtas siurrealizmo tėvu. Bet jo kontaktas su siurrealistais neilgai truko. Jo išėitias taškas, tapant nykius, apleistus, negandą pranašaujančius scenovaizdžius, skyrėsi nuo siurrealistų. Šie buvo asmeniškėsnai, radikalesni ir artimesni gamtai.

De Chirico daug įtakos turėjo ankstyvojo renesanso italų tapytojais, kaip Giotto ir Piero della Francesca, ypač Giotto, kuriame jis atpažino norą sukurti "vidurinį paveikslą" preciziškai

paprastoje formoje. De Chirico netapė istorijos žygdarbiu, didvyriu, neskelbė savo tiesos, bet įtiesėjo to, ką galima apibūdinti žodžiu metafizika. Savo paveikluose jis sugėbėjo tą savoką išjausti, nutapyti ir žiūrovui perduoti.

Kaip pats de Chirico žvelgė į aplinką, galima spręsti iš jo paties pasakymo, jam lankantis Versalyje:

"Vieną skaidrią žiemos dieną atsidūriau Versalio rūmų kieme. Viešpatavo tyla. Man viskas atrodė keistai, iš visų pusių kilo klausimai. Aš pastebėjau, kad kiekvienas rūmų kampas, kiekviena kolona, kiekvienas langas buvo perpildyti gilių paslapčių. Akmeniniai didvyriai stovėjo sustingę po šviesiu dangumi, apšviesti negyvais saulės spinduliais... Aš supratau tą neišaiškinamą jėgą, kuri verčia žmones kurti. Tačiau man atrodė, kad sukurtieji kūriniai yra paslaptingesni, negu kūrėjai".

Giorgio de Chirico (Italas, 1890-1978)

Nauji leidiniai

• AIDAI, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 9. Mėnesinis kultūros žurnalas. Redaguoja dr. Juozas Girnius, 27 Juliette St., Boston Mass. 02122. Literatūros, apžvalgų ir techninis redaktorius — dr. Leonardas Andriekus, O.F.M., Kennebunkport, Maine 04046. Žurnalą leidžia lietuviai pranciškonai. Administruoja Benvenutas Ramanuskas, O.F.M., 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y.1127. Žurnalo metinė prenumerata — 15 dol.

Numeris pradėdamas įdomiu straipsniu "Krikščionybė išėina į pasaulį": tai dar apaštalinųjų laikų pirmojo ir antrojo šimtmečio pradžios krikščionybė, tyrinėjama moksliniu žvilgsniu. Spausdinamas puslapis naujų Kazio Bradūno eilėraščių. Tešias Antano Maceinos gylis ir atviras išsipaskojimas "Filosofijos keliu". Genovaitė Kazokienė išvalgiai aptaria Australijoje gyvenančio dailininko Vlado Meškėno kūrybą. Jo tapybos darbų nuotraukomis iliustruotas visas

žurnalo numeris. Balio Sruogos gyvenimo ir jo kūrybos bendruosius bruožus atskleidžia Jurgis Blekaitis. Spausdinamas pasikalbėjimas apie rezistencinę Lietuvą su anglų profesorium P. Redaway.

Apžvalginėje žurnalo dalyje rašoma apie europines lietuviškųjų studijų savaites, apie jubiliejinį šviesos - Santaros suvažiavimą ir "Aidų" koncertą Chicagoje. Dr. Povilas Reklaitis supažindina su dr. Wilhelmu Witte ir jo kontaktais su Vydu. Apie Lietuvą ukrainiečių šaltiniuose rašo V. Gidžiūnas, O.F.M. Algis Šimkus aptaria Broniaus Budriūno lietuviškąsias mišias, o V. Kulbokas recenzuoja Norimo noveles.

Aplamai šitas "Aidų" numeris savo medžiagos svarumu ir įvairumu yra vienas iš pačių geriausiųjų. Tik redakcijai reikėtų akyliau pažūrėti į grožinės literatūros knygų recenzijas. Vargu ar teiktinos kultūriniam žurnale recenzijos, kuriose tik papasakojami romanų ar novelių turiniai. Juo labiau prastokų knygų tokios puslapis recenzijos nebūtinos.

• Dr. Jonas Balys. LIETUVIŲ KALENDORINĖS — ŠVENTĖS: TAUTOSAKINĖ MEDŽIAGA IR AIŠKINIMAI. Išleido Lietuvių tautosakos leidykla, Silver Spring, Md., 1978. xiv-160-X psl. Kaina 6 dol. Galima gauti pas lietuviškų knygų platintojus arba užsisakyti tiesiog iš leidyklos: Lithuanian Folklore Pub., 1105 Chriswell Lane, Silver Spring, Md. 20901.

Knygoje aprašomi ir aiškinaimi šių švenčių papročiai ir tikėjimai: Kūčių ir Kalėdų, Užgavėnių, Velykų, Jurginių, Sekminių, Devintinių, Visų Šventų ir Vėlinių. Medžiaga buvo surinkta iš archyvų dar Lietuvoje ir gausiai panaudota neprik. Lietuvos spauda, kuri čia dabar mums neprieinama. Yra papročių aprašymų iš visų Lietuvos vietų. Daromi palyginimai su kitų tautų papročiais, yra gausi bibliografija, angliška santrauka ir iliustracijos apie kaimo pastatus ir lituanistų veiklą. Ši knyga yra "Lietuvių tautosakos lobyno" serijos 7 tomas.

• TEVYNĖS SARGAS, 1978 m., Nr. 3 (41). Redaguoja Petras Maldeklis, 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901. Leidžia Popležiaus Leono XIII Literatūrinis fondas. Administruoja Antanas Balčytis, 6819 S. Wahtenaw Ave., Chicago, IL 60629. Čio numerio kaina — 3 dol.

Pagrindinės žurnalo temos škart yra tokios: Komunistinės valdžios pastangos religiją Lietuvoje sunaikinti ir lietuvių religinis atsparumas (vysk. V. Brizgys); Su tautiniu sąmoningumu kartu lietuvių tautoje ky-la ir teisinė sąmonė (V. Bagdanavičius); Dr. Domas Jasaitis — gydytojas, visuomenininkas, daugelio sričių veikėjas (Stasys Lušys). Kitų įvairių autorių yra užgriebiamos dar šios temos: Ne ministras pirm. A. Merkys perdavė J. Paleckiu valdžią, o sovietai ją užgrobė; Išėivų tarpe per daug nesutarimų ir per mažai tarpusavio susipratimo; Rūpestis ne vien tik savo tautos laisve, bet ir jos sienomis.

• KARYS, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 9. Pasaulio lietuvių karių-veteranų mėnesinis žurnalas. Redaguoja Zigmas Raulinaitis. Administruoja Leonas Bileris. Redakcijos ir administracijos adresas: 341 Highland Blvd., Brooklyn, N. Y. 11207. Metinė prenumerata — 11 dol.

Šį kartą spausdinamas skaitinys apie istorinį Marienburgą, apie Sedos kautynes 1944 metais; duodami M. Karašos atsiminimai iš Vakarų Sibiro bolševikinės revoliucijos metais; plati mūsų šaulių veiklos kronika, karinės žinios ir kt.

• LAISKAI LIETUVIAMS, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 10. Religinės ir tautinės kultūros žurnalas. Leidžia lietuviai jėzuitai. Redakcinė kolegija: J. Vaišnys, S.J., A. Saulaitis, S.J. ir A. Tamošaitis, S.J. Administruoja A. Likanderienė. Redakcijos ir administracijos adresas: 2345 W. 56th St., Chicago, IL 60636. Metinė prenumerata — 6 dol.

Aktualiomis temomis rašo: J. Vaišnys, S. J., Stasys Yla, Antanas Rubšys, Vyt. Bagdanavičius, MIC, ses. Ona Mikalaitė ir kt.

ATSIŪSTA PAMINĖTI

— CONSTITUTIONS OF DEPENDENCIES AND SPECIAL SOVEREIGNTIES. Edited by Albert P. Blaustein and Eric B. Blaustein. LITHUANIA by Stanley Furdys and Catherine V. Ewig. Issued August 1978. Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, New York. Library of Congress Catalog Card No: 75-21651. ISBN: 0-379-00278-7.

— ÉTVDES. Revue mensuelle fondée en 1856 par des Pères de la Compagnie de Jésus. Mars 1978. Tome 348-3. Lithuanie: l'asphyxie d'une Eglise.

— M. Rodzevičiūtė, BAISUSIS SENELIS. Apysaka. Vertė J. Dainauskas. Išleido Akademines skautijos leidykla Chicagoje 1978 m. Leidinys 202 psl., kaina — 4 dol., gaunamas ir "Drauge".

— Jokūbas Kregždė, LIETUVOS REFORMATŲ RASTAI. Istorinė apžvalga. Devenų Kultūrinio fondo leidinys. Nr. 4, Chicago, 1978. Viršelis Hermano Pavilonio. Leidinys 272 psl., kaina nepažymėta.

— PASAULIO LIETUVIS, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 45-109. Adresas: Stasys Džiugas, 7240 S. Mozart St., Chicago, IL 60629. Prenumerata — 6 dol.

— MOSŲ ŽINIUS, 1978 m. lapkričio mėn., Nr. 13. Adresas: 5620 S. Claremont Ave. Chicago, IL 60636. Prenumerata — bent 5 dol. metams.

— MOSŲ ŽINIUS, 1978 m. gruodžio mėn. 17 d., Nr. 14.

JAV LB Kultūros tarybos sveikinimas

JAV LB Kultūros taryba sveikina su šv. Kalėdom ir Naujais 1979 metais visus mūsų kultūrininkus, žurnalistus, rašytojus, dailininkus, muzikus, aktorius, mūsų lituanistus, mokslininkus ir aplamai kultūrinio baro darbininkus, sėjančius lietuviškos kultūros sėklą, kad ji nešty brandaus derliaus mūsų tautai ir tėvynei.

Mirė dailininkas Juozas Pautienius

Chicago pašonėje, Cicero mieste, gruodžio 17 d. mirė dailininkas Juozas Pautienius. Buvo gimęs Lietuvoje 1900 metais. 1924 m. baigė Kauno meno mokyklą, bet kaip dailininkas nepriklausomai laikais plačiau nesireiškė. Jau vien tik tapyba atsi-dėjo, atvykęs į Ameriką. Nuo 1951 metų jis kone kasmet dalyvau-davo amerikiečių ir lietuvių bendrinėse parodose Chicagoje ir kitur. Daugelyje lietuvių kolonijų taipgi surengė savo individualias tapybos parodas. Su parodomis Juozas Pautienius iš Amerikos peršoko ir į Kanadą, į Torontą ir Montrealį.

Aliejinėje savo tapyboje, naudodamas špachtelį ir teptuką, Juozas Pautienius savo kūrybos kelyje yra išbandęs kone visas modernias dailės kryptis: nuo realizmo per impresionizmą ir ekspresionizmą atėjęs iki abstrakto. Nors ir nevengė figūrines bei portretines tapybos, vis dėlto Juozas Pautienius buvo labiausiai gamtos detalių bei peizažo dailininkas. Ypač mėgo tapyti geles, kurių kompozicijos jo drobėje vi-

Juozas Pautienius (1900. IV. 16 — 1978. XII. 17) Pajūryje (aliejuis)

Filmų įvairumai

STASĖ SEMENIENĖ

"DEATH ON THE NILE" yra kita elegantiška mįslė, pagrįsta sėkmingiausios kriminalinių romanų "karalienės" Agathos Christie knyga. Jei kam patiko minimos rašytojos "The Orient Express", tai tiems bus tikras malonumas ir čia įieškoti kaltininko tarp visos galerijos įtariamųjų.

Vos tik liuksuanis garlaisvis "Karnak" išplaukia iš uosto ir patraukia Nilu prieš grovę su gausiu spindinčių žvaigždžių sąstatu denyje, mes jau galime numanyti, kad apsilankysime krašte, kur britų liūtas dar tebeturi savo galią.

Išsipuošusių aukštesmės klasės keleivių tarpe yra pasaulio turtingiausia paveldėtoja (Lois Chiles), tiek pat arogantiška, kiek ji yra turtinga, kuri "pasivogė" sau ir ištėkėjo už draugės (Mia Farrow) sužadėtinio (Simon, MacCorkindale).

Vis dėlto jos draugė nėra vienintelė, kuri neapkenčia turtingosios šiame turistų laive. Laivui besisukant gėlių aromatu persisunkusiose Egipto naktys, neapykanta ir kerštas turtuolei mezgasi ir kitų keleivių galvose. Aristokratė (Bette Davis) eisdžia įpėdinės fantastiškų perlių. Jos apmokama palydovė (Maggie Smith) negali pamiršti,

siškai priartėdavo prie spalvinio abstrakto.

Netekome dailininko, kuris pastaraisiais metais, nors ir jau gana sunkiai sirgdamas, viskuo domėjosi ir tapė, kol pirštai dar pakėlė teptuką. Daug spalvingų Juozo Pautieniaus darbų pasiliko galerijose ir privačiuose butuose.

Lietuviškųjų studijų savaitė Belgijoje

Kas vasarą įprastos Europos Lietuviškųjų studijų savaitės jau yra tapusios giliai įsišaknijusia tenykščių lietuvių tradicija, kuri kasmet jungiasi ir vienas kitas užatlantinis lietuvis. Siemtinė Studijų savaitė jau buvo jubiliejinė — dvidešimt penktoji, vyko netoli Miuncheno, Freisinge. Taipgi visada stengtasi, kad šios savaitės pakaitomis vis būtų kitame Europos krašte.

1979 metais 26-toji Europos Lietuviškųjų studijų savaitė įvyks liepos mėn. 21-27 d. Belgijoje, netoli Bruselio, katalikų universiteto Louvain-la-Neuve miestelyje. Netrukus spaudoje bus paskelbtas tikslus vietovės adresas ir registracijos sąlygos. Kiti laikraščiai taipgi yra prašomi šią žinutę paskelbti.

Filmų įvairumai

STASĖ SEMENIENĖ

"DEATH ON THE NILE" yra kita elegantiška mįslė, pagrįsta sėkmingiausios kriminalinių romanų "karalienės" Agathos Christie knyga. Jei kam patiko minimos rašytojos "The Orient Express", tai tiems bus tikras malonumas ir čia įieškoti kaltininko tarp visos galerijos įtariamųjų.

Vos tik liuksuanis garlaisvis "Karnak" išplaukia iš uosto ir patraukia Nilu prieš grovę su gausiu spindinčių žvaigždžių sąstatu denyje, mes jau galime numanyti, kad apsilankysime krašte, kur britų liūtas dar tebeturi savo galią.

Išsipuošusių aukštesmės klasės keleivių tarpe yra pasaulio turtingiausia paveldėtoja (Lois Chiles), tiek pat arogantiška, kiek ji yra turtinga, kuri "pasivogė" sau ir ištėkėjo už draugės (Mia Farrow) sužadėtinio (Simon, MacCorkindale).

Vis dėlto jos draugė nėra vienintelė, kuri neapkenčia turtingosios šiame turistų laive. Laivui besisukant gėlių aromatu persisunkusiose Egipto naktys, neapykanta ir kerštas turtuolei mezgasi ir kitų keleivių galvose. Aristokratė (Bette Davis) eisdžia įpėdinės fantastiškų perlių. Jos apmokama palydovė (Maggie Smith) negali pamiršti,

kaip turtuolės tėvas sunaikino josios tėvą. Rašytoja (Angela Lansbury), gydytojas (Jack Warden) ir net vienas marksistas (Jon Finch) — visi turi rimtas priežastis tiesiog turtuolę nužudyti.

Aktorių sąstatas yra didingas: ugningas, sumanus, samojingas aštrus sarkazmu ir labai profesionališkas.

Peter Ustinov, prasikišęs visos tos kavalkados fronte, yra pats juokingiausias ir žaismingiausias seklio-detektyvo Hercule Poirot rolėje. David Niven labai tinkamas sausas, britiškas jojo palydovas — dešinioji ranka. Visi sekimai, nuslydimai ir atsimušimai į visokias kliūtis bei pinklės yra pridėti bei pagražinti Anthony Shaffer, kuris parašė ekranui tekstą.

Pastatymas turtingas, visur liuksusas, turtuolių pramogos, viljojančių Vidurinių rytų krašto burtais.

Mėgstantys keliauti ir pamatyti tolimiausius kraštus, čia ras daug autentiškumo, nes finale rodomos įdomios vietos Kaire, Gizos piramidės ir net lipimas į jas, Luxor, Karnak, Abu-Simbel su savo kolosalinėmis šventyklomis, kurių joki būdu nerasi nei Italijos ar Graikijos antikiniuose griuvėsiuose. Tik galia, kad neduodami parašai ir dialoge neminimos vietovės, nes nesilankiusiems Egipte jos sunkiau atpažįstamos.

Filmas vertinamas visai šeimai (PG) — su tėvų sutikimu.